

УДК 377.091 (477.64)

Діяльність українського жіноцтва в галузі освіти в другій половині XIX – на початку XX ст.

Діяльність українського жіноцтва в галузі освіти в другій половині XIX – на початку XX ст. Анотація. У науковій статті досліджується діяльність українського жіноцтва в галузі освіти в другій половині XIX – на початку XX ст., характеризуються її напрямки, зміст та значення. Визначено основні форми діяльності жінок у галузі освіти в Україні – участь у створенні недільних шкіл та інших освітніх установ, відкритті сільських та міських бібліотек, фінансування їх діяльності; вчительська праця; діяльність у культурно-просвітницьких організаціях. Характеризується діяльність найбільш активних учасниць національного руху як Наддніпрянської України, так і Західної України. Звернено увагу на значення діяльності жінок у галузі освіти для вирішення важливих соціальних проблем та формування національної свідомості населення.

Ключові слова: освіта, жіночий рух, недільна школа, національно-просвітницька діяльність.

The scientific article examines the activities of Ukrainian women in education in the second half of the nineteenth - early twentieth century. Characterized by its direction, content and znachennyaVyznachenno main forms of women's education in Ukraine - participation in the creation of Sunday schools and other educational institutions, opening rural and city libraries, funding their activities; teachers' work; activities in cultural activities educational organizations . Characterized most active participants of the national movement as a bank Ukraine and Western Ukraine. Attention is paid on the value of women's activities in the field of education to address important social issues and the formation of national consciousness naseleण्या.

Key words: education, women's movement, Sunday school, national and educational activities.

Важливою складовою сучасного процесу державотворення в Україні є культурницька діяльність жінок. Створити гуманне, демократичне суспільство можливо лише в умовах реальної гендерної демократії. Для більш ефективного використання в сучасних умовах потенціалу жіночого руху на культурницькій ниві, в тому числі в галузі освіти, необхідно дослідити позитивний досвід цього руху в попередні епохи. Чималий внесок здійснило українське жіноцтво в розвиток освіти в другій половині XIX – на початку XX ст. Вивченню даної проблеми присвячена наша стаття.

Метою статті є дослідження змісту та значення діяльності українських жінок в галузі освіти в другій половині XIX – на початку XX ст.

Проблема діяльності українського жіноцтва в освітянській галузі в другій половині XIX – на початку XX ст. не була об'єктом спеціального комплексного вивчення, а лише побіжно висвітлювалася в українській історіографії. Окремі аспекти даної проблеми розглядаються в працях, присвячених дослідженню біографій та громадської діяльності найбільш видатних

учасниць національного руху [8, 9, 11]. Деякі факти про участь жінок в освітянських заходах містяться в роботах з історії українського національного руху, діяльності українських культурно-просвітницьких організацій [5, 7, 15, 18].

Важливою ланкою національно-визвольного руху українського народу в другій половині XIX – на початку XX ст. була громадська та політична діяльність українського жіноцтва. Аналіз джерел з історії українського жіночого руху доводить, що культурно-просвітницька діяльність жінок у досліджуваній період була більш масовою та значущою, ніж їх участь у політичних акціях. Політична діяльність була пріоритетом чоловіків.

Головне місце в національному русі Наддніпрянської України в другій половині XIX ст. посідала культурницька діяльність національної еліти. В 60 –70-х рр. українські інтелектуальні сили згуртовуються в громади, напівлегальні непартійні об'єднання. Громади були основною організаційною формою українського визвольного руху в 60 – 90-х рр. XIX ст. В них усі сили зосереджуються на культурно-

просвіницькій роботі серед населення. Впливові численні громади існували в Києві, Полтаві, Чернігові, Одесі, Єлисаветграді, Херсоні. Ці організації перебували в певній опозиції до самодержавства. В 70-ті рр. XIX ст. виникають громади і у Львові. Існувала «Жіноча Громада» й на Буковині [8, с.87].

Важливим напрямком діяльності громад була участь їх активістів у відкритті недільних шкіл, поширенні серед народу українського друкованого слова. Вагомою в цій справі була діяльність жінок. Українські жінки, учасниці громад, активно розповсюджували книги. Лише за 8 місяців 1861 р. було розповсюджено більш як 12 тисяч українських книжок на політичні, культурно-освітні, літературні теми [3, с. 29]. В основному це були невеличкі брошури, в яких містилася інформація про сільське господарство, торгівлю, національну історію, друкувався український фольклор (народні пісні, перекази, легенди, вірші тощо).

Активною учасницею Полтавської громади в 1860-ті рр. р. була Єлизавета Милорадович, представниця аристократичного роду Скоропадських. Вона задля справи національного відродження не шкодувала ні часу, ні багатства, ні сил. Ідеї громадівців надзвичайно захопили Є.Милорадович, виховану в українофільській родині. Єлизавета Іванівна була покровителькою кожної громадсько-культурної акції Полтавської громади. Фінансування діяльності товариства теж здійснювалося переважно коштом Є. Милорадович [12, с.7].

Зусиллями громадівців у 1858 р. в Полтаві було відкрито першу недільну школу, велід за якою починають відкриватися й інші. З серпня 1861 р. в Полтаві розпочала свою роботу жіноча гімназія, яку очолила Є. Милорадович [36, с.276]. В 1862 р. в місті відкрилася жіноча недільна школа, де розпорядницею була Єлизавета Іванівна [15, с. 99]. Про роль Є. Милорадович у її відкритті згадує Дмитро Пильчиков у своєму листі до Василя Белозерського: «В половине августа откроется женская воскресная школа. Распорядительница – Елизавета Ивановна Милорадовичева, единственная из наших барынь – в уровень нашему времени. Преподавательницы – ученицы высших классов женской гимназии и несколько городских девиц; учение также по-украински. Мы на эту школу возлагаем много надежд – она будет иметь и

материальные средства, и хорошее направление благодаря богатству и нравственным качествам госпожи Милорадовичевой» [7, с. 162 - 163].

Є.Милорадович не лише фінансувала діяльність недільних шкіл, але й особисто брала участь у всіх освітніх процесах. Завдяки її солідному соціальному статусу (аристократка, землевласниця), вона за дорученням громадівців вела переговори з губернатором про надання дозволу на відкриття нових недільних шкіл. Поблизу Полтави, у с. Рибцях, вона власним коштом заснувала початкову школу, утримувала змішану школу в передмісті – Павленках, а також організовану Кониським і Томашевським щоденну хлоп'ячу (вечірню) школу [10, с.13]. Єлизаветі Іванівні самій подобалося ходити по школах, вчити дітлахів, співати з ними гуртом. Саме за допомогою її активної діяльності було організовано «Народну бібліотеку» (читальню), яка була досить популярною серед міського населення [15, с. 99].

Репресії проти діячів українського національного руху змусили багатьох із них більше уваги звернути на Галичину, де були досить сприятливі умови для розвитку політичного життя. Тому Є.Милорадович почала матеріально підтримувати підпільні українські видавництва, книгарні, допомагала національному українському рухові в Галичині. Вона пожертвувала 9 тисяч гульденів на заснування Літературного Товариства імені Т.Шевченка у Львові, яке згодом було перейменовано в Літературно-наукове Товариство [12, с. 8]. Згодом О. Кониський напише: «Без її великого дару не було б нашого Товариства на світі, принаймні не було б ще довгі роки. З зерна, посіяного щедрою рукою Єлизавети Іванівни, добродійки «Просвіти», зросло Товариство наше і, головна річ, з'явився той ґрунт, на якому росте і зростатиме наше пигоме дерево науки і письменства» [5, с. 39]. У своїх щоденникових записах вона пояснює свої вчинки і поведінку як закономірність того, що була вихована у душі поваги і любові «до нашей дорогой Малороссии» [10, с. 13].

Активною діячкою громадівського руху була Софія Ліндфорс (Русова). Незважаючи на те, що батько її був за походженням шведом, а мати – французенкою, Софія Русова увійшла в історію України, як велика українська вчена-педагог, патріотка і національна діячка.

В 1871 р. С.Русова разом із сестрою Марією відкрили в Києві перший не тільки в Україні, але й в Європі Фребелівський дитячий садок. В 1873 р., працюючи вчителькою в Києві, вона увійшла до складу Старої Київської громади, де почалися її щирі зносини з українськими діячами – М. Драгомановим, М. Лисенком, М. Старицьким, П. Чубинським, О. Русовим, майбутнім чоловіком С. Ліндфорс, та іншими. У своїх спогадах про цей період С. Русова пише наступне про О. Русова: «Він перший відкрив мені красу української народної поезії, заговорив до мене українською мовою, і без промов та роз'яснень збудив у мені ту любов до нашого народу, яка вже ніколи не покидала мого серця і керувала моїми політичними виступами, всією моєю працею довгі літа» [13, с. 143].

С. Русова була активною діячкою Одеської, Харківської, Полтавської, Чернігівської, Петербурзької українських громад, активно працюючи в них на культурно-освітній ниві [6, с. 18]. Наприклад, перебуваючи в Чернігові, С. Русова бере участь у складанні систематичного каталогу книжок для народу, в т.ч. і українською мовою, організації лекцій, вечорів, дитячих садків, де діти виховувалися у національному дусі. Разом з земськими діячами О. Тичинським та П. Червінським вона відкриває громадську книгозбірню, яка функціонувала понад 30 років [8, с. 18]. Процес національного відродження вона органічно пов'язувала з розвитком рідної мови, культури, історії, національної системи виховання. Особливу увагу громадська діячка звертала на недільні школи, мріяла про створення цілої мережі шкіл різних типів, які б мали, насамперед, національний характер. З цією метою вона видала в 1906 р. «Український буквар».

В 1905 р. у Фінляндії було організовано Всеросійське товариство вчителів, яке вимагало від уряду дозволу на національні школи в Російській імперії. Серед організаторів тієї акції була С. Русова. Вона домагалася впровадження національного виховання учнів і національної мови викладання. Перші три з'їзди вчителів проходили під її керівництвом [8, с. 98].

В 1906 р. було відкрито «Просвіту» в Києві. Тут сконцентрувалося найбільше українських інтелігентів. Своїм виникненням організація відроджувала традицію Києва як духовного центру українського культурно-

освітнього руху. С. Русова увійшла до складу членів ради цієї «Просвіти».

В Харкові С. Русова приймала активну участь у діяльності товариства «Общество грамотности», статут якого передбачав розповсюдження книг серед народу. У 1910 р. вона редагує перший педагогічний україномовний часопис «Світло», основною метою якого також було «спеціально висвітлювати й розробляти питання про освітні потреби українського народу» [13, с. 12]. Від 1909 р. С. Русова працювала викладачем на Вищих жіночих курсах А. В. Жекуліної та у Фребелівському педагогічному інституті в Києві.

С. Русова постійно цікавилася проблемами становища й освіти жінки. Вона неодноразово підкреслювала, що «жіноче питання залишалося одним із найскладніших, які ставить перед нами культурне життя» [13, с. 48]. Своєю діяльністю громадська діячка прагнула об'єднати зусилля жіноцтва Східної та Західної України. Найбільш цінним твором з жіночої тематики є її праця «Наші визначні жінки», в якій вона висвітлює внесок у культуру українського народу, у розвиток національно-визвольного руху видатних українських письменниць, вчительок, громадських діячок.

У 80-ті рр. XIX ст. в Київській громаді з'явилася плеядка молодих жінок-ентузіасток – Марія Загірна, Марія Беренштам-Кістяківська, Людмила Старицька-Черняхівська, які важливим громадським завданням вважали заходи в освітянській галузі [17, с. 139]. В 1900 р. до Старої Київської громади була прийнята М. Чикаленко [17, с. 140]. Велику роль в появі друкованого органу Старої громади відіграла Євдокія Гогоцька, дружина С. Гогоцького. У доносі до Київського жандармського управління серед діячів тодішньої Старої громади згадувалися прізвища 28 жінок [16, с. 71].

Нечисленні джерела свідчать про те, що на початку XX ст. в Києві зорганізувалась справжня «Жіноча Громада». Климентина Малицька згадувала про неї як про впливову організацію [4, с. 87]. Одним із основних завдань товариства було поширення в селі національної культури, освіти, залучення сільської інтелігенції до культурно-освітньої діяльності. Членами її були Марія Кістяківська-Тимченко, Марія Чикаленко, Дарія Романова, Марія Степаненко [16, с. 173].

Відомою діячкою Харківської громади, що виникла у 1861 р., була Христина Алчевська [5, с. 170]. В листі до невідомого від 31 січня 1912 р. про ті роки вона згадувала: «З усім запалом молодості я віддалася цьому рухові... Єдина тоді жінка, яка присвятила себе цьому рухові в Харкові, була я... Час українського руху 60-х років співпав з захопленням інтелігенції недільними школами, і я пішла туди» [9, с. 114]. Х.Д. Алчевська так визначила мету свого життя: «Моїм пунктом була думка навчити якомога більше жінок грамоті, бо забобони проти їхньої освіти живуть, починаючи з хати і кінчаючи палатами» [1, с.160]. В 1862 р. Х.Д. Алчевська заснувала Харківську недільну школу, яка працювала понад півстоліття та з самого початку мала демократичне спрямування. В ній здобули освіти 17 тис. жінок [11, с. 84]. Навчання велось українською мовою, але після Емського указу 1876 р. школа змушена була перейти на російську. В листі до Михайла Павлика від 27 вересня 1906 р. Х. Алчевська писала: «Настали часи репресій, розігнані Громади, я не могла більше навчати помалороські, я не сміла тримати малороські книги на полицях шкільної бібліотеки, але я роздавала «Кобзарі» Шевченка направо і наліво ... і протягом 40-а років зберегла в стінах школи українську пісню. 500 жінок-дівчат і підлітків, які вступали до цієї школи щорічно, розносили цю пісню на околиці міста» [1, с. 4].

Розгорнувши широку діяльність, недільна Харківська школа «перетворилася немовби в міністерство недільних шкіл». І в цьому величезна роль Х. Алчевської. Як відзначали сучасники, до неї «сходилися нитки з усіх місць, де відкривалися недільні школи, і вона не тільки з'єднувала їх у себе, а й сплітала їх між собою» [1, с. 62]. Одним із перших недільну школу Х. Алчевської відвідав восени 1870 р. і восени 1871 р. видатний педагог-методист М.О. Корф. Зіставляючи дані цих відвідувань, М.О. Корф зауважив: «Харківська недільна школа зробила великий крок уперед: із школи грамотності перетворилася у повну елементарну школу, яку варто відвідати кожному, бачити на ділі застосування кращих методів навчання з усіх предметів елементарного курсу» [11, с. 52]. А через 10 років М.О. Корф писав, що Харківська недільна школа, десятирічному досвіду якої Україна зобов'язана за розробку питань організації недільних шкіл, і за розробку

програм, «безумовно заслуговує в багатьох відношеннях називатися зразковою» [11, с. 54].

Х. Алчевська влаштувала також українські свята і вечори, клопотала про збереження українських книжок в сільських бібліотеках та присвоєння парафіяльним школам імені Т.Шевченка [11, с.45]. Алчевська-педагог була відома не лише в Росії, а й за її межами. У 1889 р. її було обрано віце-президентом Міжнародної ліги освіти в Парижі.

В 1862 р. поліція в Наддніпрянській Україні заборонила недільні школи. Лише у 80 – 90-х рр. вони знову почали відроджуватися. Більшість вчительського складу недільних шкіл становили жінки: в Таврійській губернії – 73%, Харківській – 64,9%, Херсонській – 61,7%, Катеринославській – 57,8%, Волинській – 54,1%, Чернігівській – 51,8% [11, с.45].

Активну участь у розбудові освіти в досліджуваний період брали жінки Галичини, яка входила до складу Австро-Угорської імперії. Політика колонізації та наступ москвофільства стимулювали національно-просвітницьку роботу патріотично налаштованих українських жінок. Багато галичанок працювало вчительками. Відомими українськими вчительками були Євгенія Ярошинська, Катерина Трембіцька, Уляна Кравченко, Ольга Богачевська, Климентина Малицька. Для відстоювання прав вчителів жіночої статі у відділі шкільництва в 1905 р. було засновано Товариство взаємної допомоги галицьких та буковинських вчителів та вчительок. Воно згодом перетворилося в товариство «Рідна школа» [18, с. 40]. Ця спілка мала жіночі відділи в деяких галицьких містах – Станіславіві, Дрогобичі.

Педагогічне товариство відкрило у Львові жіночу середню школу і експериментальну початкову школу, в якій викладали семінаристки Державної вчительської семінарії. Частина предметів викладалась українською мовою. Широку національно-просвітницьку діяльність вела К.Малицька, письменниця, авторка багатьох патріотичних пісень [4, с.115]. К.Малицька працювала у виховних установах – «Товаристві опіки над молоддю», «Українській охоронці», але найбільше часу присвячувала розбудові дівочої школи ім. Т.Шевченка та заснуванню Клуба ім. Ганни Барвінок. Клуб сприяв патріотичному вихованню молоді, збереженню

національних традицій і звичаїв [4, с. 86]. К.Малицька вважала, що українські жінки-вчителі, працюючи по селах, зможуть розбудити селянські маси та «освідомити їх національно, бо свідомі маса – непереможна армія» [4, с. 42]. Громадська діячка підтримувала сільські читальні «Просвіти», писала статті до місцевих часописів. К.Малицька так визначала значення жіночого руху: «Ми, жінки, мусимо стати творчою і самодіяльною силою, але не відчужуватись від мужчин на полі загальних і національних стремлень» [14, с. 63].

Однією з форм позашкільної освіти була праця в народних бібліотеках, народних читальнях. Перші народні бібліотеки й читальні в Наддніпрянській Україні виникали при недільних школах у кінці 50-х – на початку 60-х рр. Як і недільні школи вони були заборонені в 1862 р., а відновлені лише на початку 70-х рр. XIX ст. Величезну роль у відкритті народних і сільських бібліотек відіграли О.Іванова, В.О'Коннор-Віленська, С.Русова [3, с. 94]. На початку 60-х рр. у ряді міст почали проводитись народні читання. Наприклад, у 1893 р. була створена полтавська комісія народних читань, де активну роботу проводили Є. Селіхова, учителька О.Садикова та ін. [3, с. 130].

В Західній Україні читальні теж виникають та поширюються в 60-ті рр. XIX ст. В 70-х рр. XIX ст. серед членів читалень жінок було мало, а представниць так званих вищих верств суспільства взагалі не було, але в наступні десятиліття їх кількість зросла [14, с. 116]. Відомими були наступні читальні – братська читальня ім. Кирила та Мефодія в Городові Золочівського повіту (19 дівчат і 33 юнаки), Ольшанська читальня Товмацького повіту. Саме в читальнях жінки-селянки на рівні з чоловіками дискутували, обговорювали важливі проблеми. Виникали також і окремі жіночі читальні. Одна з них діяла 1903 р. у Тишківцях Городенківського повіту, керувала нею Олена Петруняк. В читальнях жінки займались самоосвітою, ліквідацією безграмотності, брали участь у творчих гуртках.

Активну участь жінки брали в діяльності різноманітних громадських організацій – «Просвіт», педагогічних товариств. Перші «Просвіти» виникли в Західній Україні, а згодом відкрилися в деяких містах Наддніпрянської України – Києві, Одесі, Катеринославі. Навколо «Просвіт» згуртовувались свідомі українці, серед яких було чимало жінок (студентки, лікарки,

вчительки, дружини відомих діячів, письменниці). Першою жінкою, що була прийнята до «Просвіти» 1871 р., стала Марія Остермакова із Станіслава [14, с. 117]. 1874 р. до «Просвіти» вступили Емілія Нечай, Софія Бучинська, Марія Левицька та ін. На громадських засадах, без будь-якої зарплати жінки організовували школи, ставали секретарями «Просвіт», хат-читалень. Український громадський діяч О. Барвінський згадував: «Тут тихими вечорами лилися бесіди про криваву історію народу, що втратив свою незалежність, читали і рекламували твори наддніпрянських митців, плакали над мачухою- долею» [2, с. 43].

Членами Чернігівської «Просвіти» були В.Дейш-Коцюбинська, Ф.Левицька, О.Калиновська, О.Андрієвська. Ці жінки ставили питання про відкриття українських шкіл, бібліотек-читалень.

Київська «Просвіта» збрала довкола себе ціле сузір'я жінок – Олену Пчілку, Марію Загірню, Лесю Українку, Софію Русову, Марію Ішуніну, Зіну Мірну, Людмилу Старицьку-Черняхівську.

Таким чином, важливою складовою українського національного руху в другій половині XIX – на початку XX ст. була культурно-просвітницька діяльність жінок, зокрема їх заходи в галузі освіти. Це свідчило про зростання суспільної активності жінок як Наддніпрянщини, так і Західної України, їх готовність до самореалізації. Основними формами діяльності жінок у галузі освіти в Україні в досліджуваній період були наступні – участь у створенні недільних шкіл та інших освітніх установ, відкритті сільських та міських бібліотек, читалень, фінансування їх діяльності; вчительська праця; діяльність у культурно-просвітницьких організаціях; праця у виховних установах. Ця діяльність українського жіноцтва для загальнонаціональної справи була не менш важливою, ніж політична, втягувала їх у вирішення широкого кола соціальних проблем, підтримували серед народу українську ідею.

1.Алчевський І. Спогади. Матеріали. Листування / І. Алчевський. – К.: Музична Україна, 1980. – 293 с.

2.Барвінський О. Споми́ни з мого життя / О. Барвінський // Самі про себе. Автобіографії видатних українців XIX ст. – Нью-Йорк, 1989. – С. 39 – 62.

3.Борисенко В. Боротьба демократичних сил за народну освіту на Україні в 60 – 90-х роках XIX

- ст. / В. Борисенко. – К.: Наукова думка, 1980. – 155 с.
4. Вихователька поколінь: Костянтина Малицька, громадська діячка, педагог і письменниця / [упоряд. П. Таран]. – Торонто, 1965. – 189 с.
5. Гніп М. До історії громадського руху 1860 рр. / М. Гніп. – Харків – Київ: Держ. вид-во України, 1930. – 273 с.
6. Губко О. Г. Формування національної свідомості юнацтва у світлі ідей С. Русової / О. Г. Губко // Рідна школа. – 1992. – № 1. – С. 12 – 23.
7. Дудко В. Полтавська громада початку 1860-х рр. у листах Д. Пильчикова до В. Білозерського / В. Дудко // Київська старовина. – 1998. – № 1 – 2. – С. 155–178.
8. Коваленко Є. І., Пінчук І. М. Освітня діяльність та педагогічні погляди С. Русової / Є. І. Коваленко, І. М. Пінчук. – Ніжин: Ніжинський педінститут, 1998. – 212 с.
9. Мазуркевич О. Р. Видатні українські педагоги – народні просвітителі. Алчевська та її сподвижники / О. Р. Мазуркевич. – К.: Вид-во АН УРСР, 1963. – 154 с.
10. Михайлова О. Гетьманша / О. Михайлова // Рыночная площадь. – 1995. – 24 февраля, № 8. – С. 13.
11. Мухін М. І. Педагогічні погляди і освітня діяльність Х. Алчевської / М. І. Мухін. – К.: Вища школа, 1979. – 169 с.
12. Розумний М. З історії краю полтавського: «Гетьманша» / М. Розумний // Криниця. – 1990. – № 4. – С. 7–8.
13. Русова С. Мої спомини / Русова С. – Київ, 1996. – 208 с.
14. Савчук Б. Жіноцтво в суспільному житті Західної України (остання третина XIX ст. – 1939 р.) / Б. Савчук. – Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 1998. – 211 с.
15. Семергей Н. Освітня діяльність полтавських «громадівців» / Н. Семергей // Рідний край. – 2001. – № 1. – С. 99 – 102.
16. Смоляр Л., Галаган В. Жіночі студії в Україні / Л. Смоляр, В. Галаган. – Одеса: Маяк, 1999. – 194 с.
17. Старицька-Черняхівська Л. В. І. Самійленко (Пам'яті товариша) / Л. Старицька-Черняхівська // Вітчизна. – 1992. – № 7. – С. 136 – 147.
18. Чоповський В. Ю. Будителі національного духу / В. Ю. Чоповський. – Львів: Світоч, 1993. – 142 с.

Надія Щербак

УДК 94(477.4):323.171

Петро Валуєв: слід в історії

Показана державна діяльність П. Валуєва, державного діяча Російської імперії. Висвітлено історичні події, в період яких він жив і був задіяний. Показано його участь у підготовці багатьох буржуазних реформ в імперії і виробленні цензурного законодавства. Зазначено, що більшість його проектів так і не була реалізована і в історію він увійшов переважно як автор Валуєвського циркуляру, який заборонив українське друковане слово.

Ключові слова: Валуєвський циркуляр, Російська імперія, реформи, цензура.

Shown P. Valuyeva state activity, statesman Empire. Deals with historical events, during which he lived and was involved. Showing his participation in the preparation of many bourgeois reforms in the Empire and the development of the censorship laws. Indicated that most of its projects have not been realized and he went down in history primarily as the author Valuev Circular, which banned Ukrainian printed word.

Key words: Valuev Circular, Russian Empire, reforms, censorship.

Події XIX ст. посідають особливе місце в українській історії. Процеси, які відбувалися на той час в українських землях, дали всі підстави відомому історичному діячові Івану Лисяку-Рудницькому назвати XIX століття «українським».

У той час українці, піддані двох імперій – Російської та Австро-Угорської, були найчисленнішою етнічною групою в Європі, що не мала своєї державності. Російська імперія була однією з найбільших

багатоетнічних держав світу, об'єднуючи понад 100 націй і народностей.

Українців, як православних, офіційна влада зараховувала до єдиного православного російського народу, який мав залишатися опорою самодержавного ладу. Українці, як і білоруси, не зазнавали дискримінації на індивідуальному рівні за національною ознакою і за своїм статусом прирівнювалися до великоросів, офіційно складаючи єдину етнічну спільноту. Їм була